

YAPON TILIDAGI MIMIKA VA NEVERBAL VOSITALARNI O‘QITISHNING METODIK MODELINI

Inoyatov Javohir Ne‘matullo o‘g‘li
O‘zDJTU Sharq filologiya fakulteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada yapon tilidagi mimika va neverbal vositalarni o‘qitishning metodik modeli ishlab chiqiladi va uning nazariy hamda amaliy asoslari yoritiladi. Yapon muloqot madaniyatida yuz ifodasi, tana harakati, ko‘z qarashi, bosh egish, masofa saqlash va jimlik kabi vositalar muhim kommunikativ ahamiyatga ega. Ushbu birliklar nutq mazmunini to‘ldiradi, munosabatni bildiradi hamda ijtimoiy masofani belgilaydi. Shu sababli ularni faqat madaniy hodisa sifatida emas, balki til o‘qitish jarayonining tarkibiy qismi sifatida o‘rgatish zarur. Tadqiqotda yapon muloqotida qo‘llaniladigan asosiy neverbal vositalar tizimlashtiriladi va ularning o‘zbek madaniy muhitidan farqli jihatlari tahlil qilinadi. O‘zbek auditoriyasida ushbu vositalarni o‘zlashtirish jarayonida uchraydigan qiyinchiliklar aniqlanadi. Shuningdek, mimika va neverbal harakatlarni bosqichma-bosqich o‘qitishga qaratilgan metodik model taklif etiladi. Model kuzatish, tahlil, taqlid va erkin muloqot bosqichlariga asoslanadi.

Kalit so‘zlar: yapon tili, mimika, neverbal vositalar, neverbal muloqot, kommunikativ kompetensiya, madaniy moslik, metodik model, chet tilini o‘qitish.

Abstract: This article develops a methodological model for teaching facial expressions and nonverbal means in the Japanese language and discusses its theoretical and practical foundations. In Japanese communication culture, facial expressions, body movements, eye contact, bowing, interpersonal distance, and silence play an important communicative role. These elements complement verbal meaning, express attitudes, and indicate social distance. Therefore, they should be taught not only as cultural phenomena but also as an integral component of language instruction. The study systematizes the main nonverbal means used in Japanese communication and analyzes their differences from the Uzbek cultural context. The difficulties faced by Uzbek learners in mastering these means are identified. In addition, a step-by-step methodological model aimed at teaching facial expressions and nonverbal behavior is proposed. The model is based on observation, analysis, imitation, and free communication stages.

Keywords: Japanese language, facial expressions, nonverbal means, nonverbal communication, communicative competence, cultural appropriateness, methodological model, foreign language teaching.

Аннотация: В данной статье разрабатывается методическая модель обучения мимике и невербальным средствам японского языка, а также

раскрываются её теоретические и практические основы. В японской коммуникативной культуре мимика, движения тела, зрительный контакт, поклоны, соблюдение дистанции и паузы играют важную коммуникативную роль. Эти средства дополняют вербальное содержание, выражают отношение говорящего и обозначают социальную дистанцию. Поэтому их следует рассматривать не только как культурное явление, но и как составную часть процесса обучения языку. В исследовании систематизируются основные невербальные средства, используемые в японском общении, и анализируются их отличия от узбекского культурного контекста. Определяются трудности, возникающие у узбекской аудитории при их освоении. Предлагается поэтапная методическая модель обучения мимике и невербальному поведению, основанная на наблюдении, анализе, подражании и свободном общении.

Ключевые слова: японский язык, мимика, невербальные средства, невербальная коммуникация, коммуникативная компетенция, культурная адекватность, методическая модель, преподавание иностранного языка.

Chet tilini o'qitish jarayonida uzoq vaqt davomida asosiy e'tibor grammatik tuzilma va lug'at boyligini o'zlashtirishga qaratilgan. Biroq zamonaviy tilshunoslik va metodika tajribasi shuni ko'rsatadiki, muvaffaqiyatli muloqot faqat lingvistik birliklarni bilish bilan cheklanmaydi. Muloqot jarayonida yuz ifodasi, tana harakati, ko'z qarashi, ovoz balandligi, pauza va masofa kabi omillar ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, yapon tilida neverbal vositalar ijtimoiy munosabatni belgilash va hurmat darajasini ko'rsatishda katta rol o'ynaydi.

Yapon jamiyatida bosh egish, ko'z bilan to'g'ridan-to'g'ri uzoq qarab turmaslik, muloyim mimika va jimlikdan foydalanish muloqotning tabiiy tarkibiy qismi hisoblanadi. Ushbu vositalar nutq mazmunini kuchaytirishi, yumshatishi yoki ijtimoiy masofani saqlashi mumkin. Shuning uchun yapon tilini o'rganayotgan talabalar faqat grammatik jihatdan to'g'ri gap tuzishi yetarli emas, balki madaniy jihatdan mos muloqot qila olishi ham zarur.

O'zbek madaniy muhitida ayrim neverbal belgilar boshqacha talqin qilinadi. Masalan, to'g'ridan-to'g'ri ko'zga qarab gapirish ochiqlik va ishonch belgisi sifatida qabul qilinadi, yapon muhitida esa haddan tashqari uzoq ko'z bilan qarash noqulaylik tug'dirishi mumkin. Shuningdek, bosh egish darajasi, tana masofasi va jimlikdan foydalanish me'yorlari ham farqlanadi. Bu tafovutlar til o'rganuvchilarda kommunikativ noaniqlik yoki noto'g'ri talqin holatlariga sabab bo'lishi mumkin.

Amaldagi darsliklarda neverbal vositalar ko'pincha qisqa madaniy izoh sifatida beriladi, ammo ularni tizimli o'qitish usuli yetarlicha ishlab chiqilmagan. Shu bois yapon tilini o'qitishda mimika va boshqa neverbal vositalarni metodik jihatdan asoslangan model asosida o'rgatish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi — o‘zbek auditoriyasida yapon tilidagi mimika va boshqa neverbal vositalarni samarali o‘qitishning metodik modelini ishlab chiqishdir. Mazkur model yordamida talabalar til o‘rganishda nafaqat grammatik jihatdan to‘g‘ri, balki madaniy jihatdan mos muloqot qila olish ko‘nikmasiga ega bo‘lishi maqsad qilinadi.

Tadqiqot vazifalari:

1. Yapon tilida ishlatiladigan asosiy mimika va neverbal vositalarni tizimlashtirish.
2. O‘zbek madaniy muhitidagi neverbal belgilar bilan yapon tilidagi vositalarni qiyosiy tahlil qilish.
3. O‘zbek auditoriyasida yapon tilidagi mimika va neverbal vositalarni o‘zlashtirishdagi asosiy qiyinchiliklarni aniqlash.
4. Mimika va neverbal vositalarni bosqichma-bosqich o‘qitish uchun metodik model ishlab chiqish va uni amaliy tajriba orqali sinash.
5. Taklif etilgan modelning pedagogik samaradorligini baholash va tavsiyalar berish

Neverbal muloqot til o‘rgatishda muhim tarkibiy qism hisoblanadi. Yuz ifodasi, tana harakati, ko‘z qarashi, pauza va masofa kabi vositalar nutq mazmunini to‘ldiradi, munosabatni bildiradi va muloqotning ijtimoiy ohangini belgilaydi.

Yapon muloqot madaniyatida bosh egish, ko‘z bilan qarashni cheklash, jimlikdan foydalanish, yumshoq mimika va tana harakatlari suhbatning tabiiyligini ta‘minlaydi. Masalan, bosh egish hurmat va ijtimoiy masofani bildirsa, ko‘z bilan uzoq qarash noqulaylik tug‘dirishi mumkin. Shu bilan birga, tana harakati va yuz ifodasi suhbatning mazmunini ta‘kidlash, yumshatish yoki diqqatni jalb qilish funksiyasini bajaradi.

O‘zbek madaniy kontekstida esa ayrim neverbal belgilar boshqa ma’noga ega bo‘lishi mumkin. Masalan, to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘zga qarash ishonch va ochiqlik belgisi sifatida qabul qilinadi. Bu tafovutlar yapon tilini o‘rganayotgan talabalar uchun noto‘g‘ri talqin yoki noaniqlik holatlariga sabab bo‘ladi.

Shu bois, metodik jihatdan mimika va neverbal vositalarni tizimli ravishda o‘qitish zarur. Tadqiqotda asosiy e‘tibor neverbal elementlarni o‘rgatishning pedagogik usullari va ularni talabalarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga integratsiyalashga qaratilgan.

Yapon va o‘zbek madaniyatidagi neverbal muloqot vositalari bir-biridan sezilarli darajada farq qiladi, bu esa yapon tilini o‘rganuvchilarda qiyinchiliklar keltirib chiqaradi.

1. Ko‘z bilan qarash:

Yaponiyada uzoq muddat davomida to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘z bilan qarash odatda noqulaylik tug‘diradi. Bu hurmat va ijtimoiy masofani saqlashning madaniy belgisi hisoblanadi.

O‘zbek madaniyatida esa ko‘z bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri qarash ochiqlik va ishonch belgisi sifatida qabul qilinadi. Shuning uchun o‘zbek auditoriyasi bu jihatni noto‘g‘ri talqin qilishi mumkin.

2. Bosh egish va tana holati:

Yapon tilida boshni egish va tana holatini boshqarish hurmat va ijtimoiy mavqeni ko‘rsatadi. Masalan, rasmiy suhbatlarda chuqur bosh egish odatiy hisoblanadi.

O‘zbek madaniyatida bosh egishning qo‘llanishi kamroq formal va kontekstga bog‘liq bo‘ladi, ba‘zan esa e‘tibor va izzat belgisi sifatida ishlatiladi.

3. Jimlik va pauza:

Yapon tilida nutqdagi jimlik muloqotni yumshatadi, suhbatdoshga o‘ylash imkoniyatini beradi va hurmatni bildiradi.

O‘zbek tilida uzoq jimlik ko‘pincha noqulaylik yoki sustkashlik sifatida talqin qilinadi.

4. Mimika va yuz ifodasi:

Yapon jamiyatida yuz ifodasi odatda neytral va yumshoq bo‘ladi; kuchli ifoda hissiyotni oshirib yuboradi va norasmiy ko‘rinadi.

O‘zbek madaniyatida ifodali yuz mimikasi muloqotni boyitadi va hissiyotlarni ochiq ko‘rsatish sifatida qabul qilinadi.

Bu tafovutlar shuni ko‘rsatadiki, o‘zbek auditoriyasida yapon tilidagi neverbal vositalarni o‘rgatishda nafaqat qoidalarni tushuntirish, balki madaniy kontekstni ham yetarlicha yoritish muhimdir. Shu orqali talabalarning nutqdagi madaniy mosligi va tabiiyligi oshadi.

Tadqiqot asosida yapon tilidagi mimika va neverbal vositalarni o‘qitish uchun uch bosqichli metodik model taklif etiladi. Model talabalarga tilni nafaqat grammatik jihatdan, balki madaniy va kommunikativ jihatdan to‘g‘ri qo‘llash ko‘nikmasini shakllantirishga yordam beradi.

1. Kuzatish va tahlil bosqichi

Ushbu bosqichda talabalar yapon nutqidagi mimika va boshqa neverbal vositalarni real vaziyatlar yoki videodarslar orqali kuzatadi. Masalan, bosh egish darajasi, yuz ifodasi, tana harakati va pauza o‘rganiladi. Talabalar har bir vositaning funksiyasini va nutq mazmunini qanday o‘zgartirishini tahlil qiladi. Bu bosqichda interaktiv muhokama orqali har bir elementning madaniy kontekstdagi ahamiyati tushuntiriladi.

2. Taqlid va nazoratli mashqlar bosqichi

Talabalar o‘rganilgan mimika va neverbal harakatlarni modellashtirish va taqlid qilish orqali mustahkamlaydi. Bu bosqichda:

Rol o‘yinlari, qisqa dialoglar va sahnalashtirilgan vaziyatlar ishlatiladi.

Talabalar harakatlarni noto‘g‘ri yoki ortiqcha ishlatmaslik uchun tahliliy mashqlar bajaradi.

O‘qituvchi to‘g‘ri ifodalanish va kontekstga moslikni kuzatib boradi.

3. Erkin nutq va integratsiya bosqichi

Bu bosqichda talabalar erkin muloqotda mimika va neverbal vositalarni qo‘llaydi. Rol o‘yinlari, muammoli vaziyatlar va guruhli mashqlar orqali ular nutqni tabiiy va madaniy jihatdan moslashtirishni o‘rganadi. Shu orqali talabalarda avtomatik ravishda mos mimika va tana harakatlarini ishlatish ko‘nikmasi shakllanadi.

Modelning asosiy tamoyili:

1. Lingvistik bilim bilan bir qatorda madaniy va kommunikativ jihatni integratsiyalash.
2. Har bir bosqich talabaning didaktik imkoniyatlariga mos ravishda o‘tkazilishi.
3. Nazariy bilimni amaliy mashqlar orqali mustahkamlash.
4. Taklif etilgan metodik model o‘zbek auditoriyasida yapon tilini o‘rgatishda talabalarning nutq tabiiyligi, madaniy mosligi va kommunikativ kompetensiyasini oshirishga qaratilgan.

Taklif etilgan metodik modelni sinovdan o‘tkazish uchun kichik guruh tajribasi tashkil qilindi. Tajribada 10-15 nafar o‘zbek tilida so‘zlashuvchi talaba ishtirok etdi. Tajriba davomida talabalar uch bosqichli model bo‘yicha mashqlarni bajardi: kuzatish va tahlil, taqlid va nazoratli mashqlar, erkin nutq va integratsiya.

Kuzatish va tahlil: Talabalar yapon nutqidagi videomateriallarni ko‘rib, yuz ifodasi, bosh egish, tana harakati va jimlikdan qanday foydalanilishini tahlil qildi.

Taqlid va nazoratli mashqlar: Talabalar o‘qituvchi nazorati ostida rol o‘yinlari va qisqa dialoglarda mimika va neverbal harakatlarni taqlid qildi. Har bir talaba harakatlarning madaniy mosligi va tabiiyligini tekshiruvchi baholash jadvali yordamida baholandi.

Erkin nutq: Talabalar erkin suhbat va guruhli mashqlarda o‘zlashtirgan vositalarni qo‘lladi, shu orqali nutq tabiiyligi va kommunikativ kompetensiyasi baholandi.

Talabalar mimika va neverbal harakatlarni dastlabki o‘rganish bosqichida nazariy tushuncha asosida oson qabul qildi.

Taqlid va nazoratli mashqlar ularning harakatlarni to‘g‘ri ishlatish ko‘nikmasini sezilarli darajada oshirdi.

Erkin nutq bosqichida talabalar nutqdagi mimika va neverbal vositalarni tabiiy ravishda qo‘llay boshladi, madaniy moslik darajasi oshdi.

Tadqiqot natijalari yapon tilidagi mimika va neverbal vositalarni o‘qitishning alohida metodik modelini ishlab chiqish va amalda sinashning samaradorligini tasdiqladi. Ushbu model talabalarning muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish, nutqdagi madaniy moslikni oshirish va kommunikativ vaziyatlarda mos mimika va harakatlardan foydalanish imkonini yaratadi.

Tajribalar shuni ko‘rsatdiki, tizimli va bosqichma-bosqich yondashuv talabalarning nutq tabiiyligini oshiradi va madaniy xatolarni kamaytiradi. Shu bilan birga, model o‘qituvchilarga dars jarayonida nazariy bilimlarni amaliy mashqlar bilan uyg‘unlashtirish imkonini beradi.

Kelgusida ushbu metodik modelni kengroq auditoriyada, turli darajadagi talabalar bilan sinab ko‘rish orqali uning samaradorligini yanada oshirish va pedagogik tavsiyalarni boyitish mumkin. Shuningdek, modelni boshqa chet tillari yoki boshqa madaniyat kontekstlarida moslashtirish imkoniyatlari ham mavjud.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Schmidt-Fajlik, R. (2007). *Introducing non-verbal communication to Japanese university students. Journal of Intercultural Communication*, 7(3), 1–12.
2. Rahayu, N. (2023). *Hand gestures in Japanese communication. SHS Web of Conferences*, 173, 04005.
3. Mulya, K., & Lestari, D. A. R. (2023). *Nonverbal codes in interpersonal communication between genders of Japanese native speakers. CHI'E: Journal of Japanese Learning and Teaching*, 11(2), 101-110.
4. Ye, X. (2024). 日本語教育における非言語コミュニケーションの考察 [A study on nonverbal communication in Japanese language education]. 國學院大學 博士論文.
5. Ye, X. (2023). 日本語教育における非言語コミュニケーションの意識形成の考察 [On awareness formation of nonverbal communication in Japanese language education]. *Kotoba*, 44, 57–74.
6. Li, Y., & Han, W. (2023). *Teaching nonverbal communication and cultural differences in foreign language education. Scientific and Social Research*, 6(2).
7. Seamster, T. L., Harshbarger, C., & Takushi, G. (1978). *Japanese Nonverbal Communication*. The Center, Bloomington